

PODRĘCZNY SŁOWNIK WYKAZÓW GWARY POZNAŃSKIEJ

W gwarze poznańskiej występują następujące grupy wyrazowe różniące się między sobą pochodzeniem:

Archaizmy – zachowało się wiele wyrazów z dawnej polszczyzny ogólnej, które od dawna uważa się za zapomniane w innych regionach Polski, np. akuratny, istny, mrzygłód, skopowina, zawdziać.

Elementy gwar wiejskiej ludności przybyłej do Poznania głównie w końcu XIX w. z różnych regionów Wielkopolski. Są to wyrazy gwarowe nieznane w innych częściach kraju, np. bręzczyć, dudlać, graty, kluka, szałaput.

Wyrazy pochodzące z gwar regionów pogranicza Wielkopolski – Kujaw, Krajny, Pomorza, Śląska, np. chabas, fleja, luńt, szkieta, żgajek.

Germanizmy – zapożyczenia wyrazowe przejęte do gwary poznańskiej z języka niemieckiego, np. ajzol, bana, hazaj, szajba, tytka.

Przykładowe teksty gwarowe z okolic Kościana

A

Ajntop – potrawa z jednego garnka jednodaniowa, najczęściej gęsta zupa

ajzol – kawałek żelaza, element metalowy

akuratny – porządny, dokładny, staranny

ancug – garnitur

antrejka – weranda, przedpokój

B

Bachać się – kąpać się

badejki – kąpielówki

baka – policzek

bamber – chłop, zwłaszcza bogaty, prostak

bana – pociąg

bauer – gospodarz

bejmy – pieniądze

bimba – tramwaj

blańka – wagary

blubrać – ględzić

blubry – brednie, bzdury

blyce – okulary

brachol – brat

brecha – łom

brechtać się – taplać się w wodzie

bręczyć – marudzić

brękot – maruda

bryle – okulary

bąbas – dziecko

bździągwa – pluskwa, coś małego; osoba ciągle narzekająca

C

Chabas – mięso

chaps – kęs

chęchy – zarośla, krzaki, miejsce zaniedbane, podejrzane

chochla – łyżka wazowa, czerpak

chlabra – plucha, błoto

chapać – ciężko pracować

churchlać/churchać – kaszleć

ciągiem – ciągle

cug – przeciąg, podmuch

cug – pociąg

Ć

Ćmik – papieros

ćpać, ćpić – rzucać

D

Deczka – kocyk, serweta

drabka – drabina

dracheta – latawiec

drygać – bać się

dudki – pieniądze

dudlać – płakać

dycht – całkiem

dynks – rzecz, której nazwy mówiący nie zna

E

Ejber – łobuz

eka – narożnik, kąt, banda

F

Fafoły – męty, cząstki stałe w cieczy

fefry – strach

fifny – sprytny, żartobliwy

fleja – flejtuch

frechowny – bezczelny

funcka – lampa

futer – pożywienie

fyrać/fyrnąć – uciekać, uciec

G

Gajgi – skrzypce

galart – galareta z mięsa

gamuła – gamoń

ganc – zupełnie, całkiem

gibać się, gibnąć się – kotysać się

gibać/gibnąć – dźwigać

gichnąć – nalać

gideja – wysoka, chuda kobieta

giglać – łaskotać

gilejza – niezdara

glanc – połysk

gnyk – kark

glazejki – rękawiczki

glubka – rodzaj śliwki

głabać – kraść, brać

graitko/grajotko – instrument muzyczny

graty – rupiecie

grygolić – bazgrać

gzik/gziczka/gzika – twarożek, biały serek ze śmietaną

H

Haczka – motyka

hazaj – zajęc

hejbnąć się – zdobyć się na coś

heklować – szydełkować

I

Istny – ten właśnie

J

Jaczka – marynarka

jaka, jupka – kurtka

juszka, jucha – krew

K

Kanka – bańka, dzbanek

knyf – przemyślny sposób

kwirlejka – mątewka

kalafa – twarz

kamlot – kamień

kasta – skrzynia

kejter – pies, kundel

kierz, kierzki – krzak, krzaki

kielczyć się – śmiać się

kieloch – ząb

kipa – niedopałek

kista – skrzynia

klamot – kamień

klapsztula – podwójna kromka chleba

klara – słońce

klejdry – plotki

klemki, klymki – twarde cukierki

klopnąć – sprzedać

kluber, kluka – nos

kluka – nos

klunkry – graty, rupiecie

knajder – malec, niedorostek

klofta – kłoda

knyp – nóż

korbol/korbal – dynia

L

Laczki – obuwie domowe

lajsnąć – sprawić sobie coś, kupić

land – wieś

latoś – tego roku

leberka – wątrobianka

lola – kij, pałka, laska

lumpy – szmaty, ciuchy

luńt – kawałek

lury – nudy brednie

lyroć się – chwiać się

M

Majsel – przecinak

makocz – makowiec

maluda – dziecko

mana – drużyna sportowa

mantel – płaszcz

miągwa – beksa, osoba płaczliwa

mrzygłód – niejadek, ktoś wychudzony

N

Narychtować – przygotować, naprawić

nieusłuchany – niegrzeczny

nośpłat – handlarz starzyzną

O

Oblec – włożyć

omurzyć się – pobrudzić się

opytać się – ubrudzić się

P

Pana – przebita dętka

parzybroda – zupa z kapusty

plyndz – placek ziemniaczany

poruta – wstyd

pyra – ziemniak

R

Rajzować – podróżować

redyska – rzodkiewka

repeta – gęsta zupa stanowiąca jednodaniowy obiad

rojber – nicpoń, łobuziak

rychtyk/rychtyg – akurat, dokładnie, w porządku

ryczka - taborek

rumpuć – gęsta zupa jarzynowa

ryfa – gęba, mina, wyraz twarzy

rzęchy – odzież, szmaty

S

Skopowina – baranina

skataić się – zmęczyć się

statory – naczynia kuchenne

stryknąć się – zderzyć się

szabel, szabelek – fasolka szparagowa

szagówki – kopytka, kluski

szajba – obłąd, bzik

szafapat – lekkomyślny, raptowny

szczun/szczón – chłopak

szkieber – Niemiec

szkieta – noga

szneka z glancem – drożdżówka z lukrem

sznupa – twarz

sznytka – kromka chleba

sznytloch – szczypiorek

szparować – oszczędzać

szplin – postrzeleniec, wariat

szpryca – strzykawka

sztender, sztynder – stojak, trzepak do dywanów

sztrykować – robić na drutach

sztyft – uczeń rzemieślniczy, nowicjusz, pomocnik

sztyfcik – trzpień

szuchrować – oszukiwać

szuszwol – brudas, człowiek nieporządny

szwaja – noga

szwung – pęd, impet, ciąg

szydera – kpiny

Ś

Śrupać – chrupać, głośno gryźć

świgać – rzucać

śrubociąg – korkociąg, śrubokręt

T

Taścić – nieść

trzewiki – buty

tuk – szpik kostny

tytka – torebka papierowa

U

Uhajtnąć – uciąć, skaleczyć się

uskromnić się – uspokoić się

utonkać się – umoczyć się

W

Wajcha – zwrotnica

wećpić – wrzucić

weko – słuź do zapraw

węborek – wiadro

wiks – lanie, bicie

winkiel – narożnik, róg

wknaić się – wcisnąć się, wleźć gdzieś

wuchta – wielka ilość

wyćpić – wyrzucić

wypindaczony/wypindrachony – wystrojony

Z

Zaklepka – zasmażka do zupy

znorać się – ubrudzić się

zynder – łobuz, nierób

zyzol – zezowaty

Ż

Żgajek – chłopak, wyrostek

żgak/żgok – kolec, zadra

żybura – mętna ciecz

Symbolicznym słowem gwary poznańskiej, funkcjonującym jako potoczna, często złośliwa nazwa regionu, jest pyra. W języku potocznym na ulicach Poznania usłyszeć można jeszcze wiele z wymienionych słów, często wypowiedzianych w całych grupach wyrazowych z charakterystyczną formą osobową tej. W gwarze poznańskiej pisał swoje gawędy m.in. popularny w latach powojennych Wuja Ceśku, czyli Stanisław Strugarek, a obecnie pisze Juliusz Kubel, którego teksty prezentował w radiowych felietonach niezapomniany Stary Marych, czyli Marian Pogasz. Postać Starego Marycha upamiętniona została pomnikiem usytuowanym w południowej części placu Wiosny Ludów przy wejściu na deptak. Gwarą poznańską napisane są też niektóre z wierszy w zbiorze *Żarty znad Warty* (Lech Konopiński, Włodzimierz Ścisłowski, Wydawnictwo Poznańskie, 1983 r.). Można także posłuchać audycji radiowych nadawanych przez radio „Merkury”.